

ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

УДК 347.77.023/025

Харитоновна Олена Іванівна,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
зав. кафедрою права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ АКТУ УПРАВЛІННЯ ЯК ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

В сучасних умовах, а особливо для забезпечення нормального функціонування цивільного обігу, важливе значення має не лише встановлення законодавством певних правил поведінки, але й реалізація положень правових норм у юридичний побут. Іншими словами, йдеться про надання суспільним відносинам форми правовідносин, без чого неможливе використання правового механізму реалізації прав та обов'язків суб'єктів права. Цим зумовлюється теоретична значущість та практичне значення наукових розвідок стосовно відповідних правових категорій.

Хоча у вітчизняній цивілістиці мали місце окремі дослідження у цій галузі [1, с. 12], проте, значна кількість проблем залишається недослідженою, що зумовлює доцільність звернення до проблематики, пов'язаної із з'ясуванням особливостей виникнення, припинення та трансформації цивільних правовідносин.

Відтак визначається і мета цієї наукової розвідки: встановити особливості виникнення (припинення, трансформації) цивільних правовідносин за такою специфічною підставою як акт управління.

Почати дослідження здається доцільним з короткої характеристики підстав виникнення (припинення, трансформації) цивільних правовідносин, якими є юридичні факти – обставини, що несуть в собі інформацію про стан суспільних відносин, які входять до предмету правового регулювання і прямо чи опосередковано зачіпають права та інтереси особи, суспільства, держави та соціально-публічних утворень [2, с. 30].

Для настання юридичних наслідків може бути достатньо наявності й одного юридичного факту, однак у реальній дійсності частіше має місце комплекс фактів, поміж яких розрізняють: 1) групу юридичних фактів (кілька фактичних обставин, кожна з яких зумовлює або може зумовити один і той самий наслідок. Як правило, вона закріплюється в одній нормі і становить явища одного порядку); 2)

юридичну сукупність (система юридичних фактів, пов'язаних між собою таким чином, що правові наслідки настають лише за наявності усіх елементів цієї сукупності. Таким чином, юридична сукупність охоплює взаємозалежні елементи, що окремо можуть взагалі не мати правового значення чи породжують не ті наслідки, яких прагнули суб'єкти права [3, с. 13]).

Характеризуючи юридичні факти, слід звернути увагу на принципово важливу відмінність у підходах до визначення їхнього значення та переліку в галузі приватного та публічного права.

Так, згідно зі ст. 11 ЦК цивільні права та обов'язки можуть виникати як з дій, що передбачені актами цивільного законодавства, так і внаслідок дій, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки. Це положення знайшло розвиток у ч. 2 ст. 11 ЦК, де підкреслюється відсутність вичерпного переліку підстав виникнення цивільних прав і обов'язків і наголошується, що останні виникають не тільки за прямо вказаних обставин, а й «з інших юридичних фактів».

Натомість у галузі публічного права юридичні факти мають бути точно визначені у нормах законодавства. Це означає, що, скажімо, правочин сторін, який у цивільному праві є найбільш поширеним видом юридичних фактів і, як правило, не потребує спеціального нормативного дозволу тощо, у адміністративному праві може мати місце лише у випадках і межах, спеціально передбачених у нормі права.

Оскільки юридичні факти становлять складне розмаїття життєвих обставин, які, крім того, можуть мати різне юридичне значення, складаючись у різні комбінації, виникає необхідність їхньої систематизації та класифікації.

Залежно від характеру наслідків традиційно розрізняють правовстановлюючі, правозмінюючі та правоприпиняючі юридичні факти. З існуванням

правовстановлюючих юридичних фактів пов'язане виникнення правовідносин; правозмінюючі факти тягнуть зміну вже існуючих правовідносин; із правоприміняючими фактами закон пов'язує припинення вже існуючих правовідносин. Здається доцільним розрізняти також юридичні факти, що перешкоджають виникненню або трансформації права; юридичні факти, що призупиняють право; юридичні факти, що поновлюють право.

Крім того, юридичні факти можна поділити на 1) приватноправові та публічно-правові (за ознакою галузевої належності); 2) позитивні та негативні (за ознакою пов'язаності правових наслідків з існуванням певного явища або з його відсутністю); 3) оформлені та неформлені (за ознакою документального закріплення); 4) головні та підлеглі (головний факт найбільш повно відображає ситуацію, всі інші факти конкретизують юридично значущі деталі); 5) матеріальні та процесуальні. Зазначений перелік класифікацій юридичних фактів не є вичерпним і припускає поділ та групування останніх й за іншими ознаками.

Проте, зазначивши можливість найрізноманітніших класифікацій юридичних фактів, головну увагу, як здається, доцільно приділити поділу юридичних фактів у залежності від наявності та характеру вольового елемента, тобто значення волі суб'єкта права для виникнення, припинення або трансформації правовідносин, котра є найбільш поширеною у вітчизняній теорії права взагалі і в цивілістиці, зокрема.

Відповідно до цього критерію як у загальній теорії права, так і в окремих галузях права, розрізняють дві великі групи юридичних фактів: дії та події, іноді згадуючи при цьому ще одну групу юридичних фактів такого ж рівня – юридичні стани.

Дії зазвичай поділяються на: 1) правомірні, тобто такі, що не суперечать нормам права, дії, дозволені або прямо не заборонені нормами права; 2) неправомірні (правопорушення, делікти). У свою чергу, правомірну поведінку можна класифікувати за різними критеріями [4, с. 176].

Не зупиняючись тут на усіх згаданих класифікаціях, звернемо увагу на обставину, яка безпосередньо стосується проблематики дослідження.

Специфічним видом правомірних дій (актів), що породжують права і обов'язки, є адміністративні акти (акти управління), які видаються органами влади або місцевого самоврядування, які діють як суб'єкти публічного права. Акт управління породжує адміністративні правовідносини між органом, що видав акт, і особами, яким цей акт адресований. Цивільні відносини, засновані на цьому акті, складаються між особами, котрим цей акт адресований.

Спираючись на таке розуміння поняття акта управління, перейдемо до визначення його місця поміж інших юридичних фактів цивільного права.

Як зазначалося, ч. 2 ст. 11 ЦК містить в цілому достатньо традиційний приблизний перелік юридичних фактів, подібний до того, що був наведений свого часу й у ст. 4 ЦК УРСР 1963 р. Разом із тим, акценти дещо зміщені і наголошується на тому, що підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, насамперед, є: 1) договори та інші правочини; 2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності; 3) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі; 4) інші юридичні факти.

Специфічним видом правомірних дій, які зумовлюють виникнення цивільних правовідносин, є акти органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування, котрі у ч. 2 ст. 11 ЦК не згадуються окремо, але можуть бути віднесені до «інших юридичних фактів», згадуваних у цій нормі.

Такі акти характеризують як форми управлінської діяльності держави, як владні дії державних владно-розпорядчих органів [5, с. 87].

Разом із тим, єдиного визначення поняття акта управління на сьогодні не склалося, як власне і немає єдиної назви таких актів. Досить часто в юридичній науці як синоніми найменування «правові акти управління» використовують інші назви – «акти державного управління», «адміністративні акти», «акти державної адміністрації». На думку одних науковців, правовий акт управління являє собою одностороннє юридично владне волевиявлення уповноваженого суб'єкту виконавчої влади, що ґрунтується на законі, спрямоване на встановлення адміністративно-правових норм або виникнення, зміну чи припинення адміністративно-правових відносин з метою реалізації виконавчої влади [6, с. 76]. Інші вважають, що актом управління є владне волевиявлення державних органів та інших суб'єктів державного управління, які встановлюють, змінюють, скасовують правові норми і змінюють сферу їхньої дії; таке владне волевиявлення має відбуватися у процесі здійснення функцій державного управління у встановленому порядку на підставі й задля виконання законів [7, с. 54].

Деякі автори, не даючи загального визначення акту управління, вказують на основні його ознаки: 1) наявність суб'єкту прийняття правового акту управління; 2) зміст правового акту управління зводиться завжди до управлінських питань, питань діяльності виконавчої влади; 3) підзаконність правового акту управління; 4) юридичні наслідки правового акту управління [8, с. 157]; 5) владно-

організуючий зміст; 6) обов'язковість; 7) забезпечення примусовою силою спеціально створених для цього державних органів [9, с. 45].

Погляди щодо суті актів управління можна згрупувати таким чином:

1) правовий акт управління є формою управлінської діяльності;

2) правовий акт управління є управлінським рішенням, яке встановлює обов'язковість виконання конкретних дій державним органом або посадовою особою;

3) правовий акт управління є різновидом юридичних документів, що видаються компетентними органами, оскільки ті приписи, які в ньому передбачаються, мають певне документальне оформлення [5, с. 154];

4) правові акти управління є «приписами», оскільки юридичний зміст таких актів у більшості випадків становлять правовстановлюючі та правозастосовчі приписи.

Деякі автори робили спроби об'єднати зазначені підходи, визначаючи акти управління як правовий документ (тобто, зовнішнє вираження дії) державно-владного характеру, який приймається уповноваженим органом державного управління або його посадовою особою в односторонньому порядку з метою здійснення управлінських функцій і завдань [10, с. 99].

Щоб визначити, яка із наведених позицій є більш точною, доцільно проаналізувати ознаки актів управління, до яких належить те, що такий акт: 1) приймається одноособово або колегіально уповноваженим суб'єктом державного управління в межах його компетенції; 2) завжди є управлінським рішенням, оскільки саме така діяльність і складає зміст правового акту. Він розробляється і приймається з дотриманням правил управлінського процесу і спрямований на вирішення конкретної управлінської ситуації або забезпечення виконання державно-управлінських завдань і функцій; 3) являє собою юридичне владне волевиявлення органу державного управління або його посадової особи; 4) встановлює обов'язкові правила поведінки у сфері державного управління. Іншими словами, такий акт є імперативним за характером правових приписів. Видання правових актів управління спрямоване на вирішення питань загального характеру (абстрактне правове регулювання) або конкретного питання (індивідуальне правове регулювання); 5) супроводжується правовими документами, які використовуються у діяльності органів державного управління (довідки, акти ревізії, протоколи, доповідні записки тощо); 6) завжди є підзаконним актом, оскільки приймається органом державного управління, який здійснює підзаконну діяльність,

на підставі законів і на виконання законів; 7) має спеціальну форму (переважно – письмову), тобто вчиняється у певній зовнішній формі; 8) має спеціальний порядок (процедуру) його прийняття.

На підставі викладеного, акти управління можна визначити як правомірні дії, що учиняються уповноваженими суб'єктами з метою встановлення, зміни, припинення тощо адміністративно-правових відносин або шляхом видання норм права, або шляхом видання індивідуальних адміністративних актів (індивідуальних актів адміністрування) [11, с. 211].

Залежно від юридичних властивостей (або за юридичним змістом) правові акти управління можна поділити на нормативні та індивідуальні.

Нормативні адміністративні акти є актами підзаконної адміністративної нормотворчості, у яких містяться норми права і конкретизуються норми актів вищої юридичної сили, а також передбачається механізм їхньої реалізації; визначаються типові правила поведінки у сфері публічного управління (наприклад, правила приватизації тощо); встановлюється організаційно-правовий статус органів виконавчої влади; реалізується механізм забезпечення конституційного статусу громадян України, іноземних громадян і осіб без громадянства, а також громадських об'єднань; встановлюються необхідні заборони та обмеження; надаються спеціальні права та покладаються спеціальні обов'язки у сфері державного управління (наприклад, при оголошенні надзвичайного стану, введенні карантину); формуються умови взаємодії та координації діяльності різних учасників правовідносин; запроваджуються у життя соціально-економічні програми. Такі акти управління встановлюють, змінюють і припиняють норми права; забезпечують однаковість регулювання суспільних відносин для необмеженого кола суб'єктів; визначають порядок притягнення до адміністративної відповідальності тощо.

Нормативні акти управління характеризуються тим, що вони: 1) виступають як джерела права; 2) передбачають норми права і конкретизують норми права правових актів вищої юридичної сили; 3) розраховані на багаторазове використання, оскільки передбачають правила поведінки за настання певних обставин; 4) поширюються на необмежене коло осіб; 5) виступають як правові засади виникнення, зміни і припинення правовідносин; 6) передбачають права і обов'язки суб'єктів у сфері державного управління.

Індивідуальні правові акти управління є юридичними фактами виникнення, зміни і припинення суспільних відносин суб'єктів державного управління. Вони є за своєю суттю актами застосування права, які спрямовані на реалізацію приписів

нормативно-правових актів і не тільки адміністративних, але й інших галузей законодавства. За своїм характером індивідуальні акти управління є розпорядчими актами, оскільки в них знаходить свій прояв юридично-владне волевиявлення суб'єкту державного управління щодо конкретного об'єкту управління.

Оскільки нас категорія «правовий акт управління» цікавить, передусім, з точки зору з'ясування значення його як підстави виникнення цивільних прав та обов'язків, необхідним здається проаналізувати, які види (типи) цивільних правовідносин можуть виникати з цієї підстави.

Виходячи з визначального значення існування дихотомії цивільних правовідносин «регулятивні правовідносини – охоронні правовідносини», передусім, зазначимо, що правовий акт управління не може виступати підставою охоронних цивільних правовідносин, оскільки виникнення останніх завжди є наслідком правопорушення, тоді як правові акти управління за визначенням є публічними актами – вольовими цілеспрямованими правомірними діями владних суб'єктів.

Проте, сама лише констатація тієї обставини, що правовий акт управління є підставою виникнення регулятивних цивільних правовідносин, не дає відповіді на принципово важливе питання, чи мають цивільні правовідносини, що виникли з цієї (досить специфічної, як було показано вище) підстави, якісь відмінності від тих правовідносин, що виникли зі «звичайних цивілістичних» підстав.

Вважається, що такі відмінності є, і головна з них полягає в тому, що правовий акт управління, передусім, виступає підставою виникнення такого специфічного виду регулятивних правовідносин як організаційні цивільні правовідносини, котрі є, ніби проміжними, між цивільними та адміністративними правовідносинами.

Варто зазначити, що «подвійний» характер організаційних відносин зумовив виникнення дискусії з питань визначення їх галузевої приналежності, виправданості протиставлення майнових та організаційних відносин тощо. У ході цієї дискусії одні науковці обстоювали ту позицію, що організаційні відносини є лише передумовою виникнення майнових відносин, а не власне майновими відносинами [12, с. 42], інші – рішуче заперечували проти того, що організаційні відносини на певних етапах свого розвитку можуть перерости у майнові, доводячи, що вони будуються виключно на засадах «влади і підпорядкування», регулюються нормами адміністративного, фінансового тощо права і не регулюються нормами цивільного права [13, с. 52].

Хоча зазначена дискусія відбувалася досить давно, однак слід зазначити, що саме модифікова-

на позиція С. М. Братуся, відповідно до якої організаційні відносини регулюються нормами адміністративного та інших, близьких до нього, галузей законодавства, але не правом цивільним, фактично була покладена в основу концепції сучасного вітчизняного господарського законодавства. Це впливає з того, що згідно ч. 2 ст. 1 ЦК до майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони іншій стороні, цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлене законом. Саме ця норма у сукупності з положенням ч. 2 ст. 9 ЦК, згідно з яким «законом можуть бути передбачені особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання», значною мірою слугує підґрунтям вже сучасної дискусії щодо розмежування сфери дії ЦК та ГК та визначення співвідношення їх дії як загального та спеціального законів. З урахуванням цих обставин, повертаючись до питання про галузеву належність організаційних відносин, насамперед маємо встановити ознаки та поняття останніх, а потім вже перейти до з'ясування виправданості їхнього віднесення до сфери дії адміністративного, цивільного чи, скажімо, господарського законодавства.

Передусім, тут варто згадати, що мається на увазі під поняттям «організація». Юридична енциклопедія містить такі визначення поняття «організація»: 1) властивість будь-якого матеріального об'єкта, що виявляється у впорядкованості структури, внутрішньої будови; 2) соціальна функція суспільства, завдяки якій створюються виробничо-економічні та інші системи, встановлюється динамічна рівновага між їх елементами, забезпечуються сталість і водночас розвиток різних суспільних структур; 3) одна з універсальних функцій соціального (в тому числі державного управління). У такому розумінні «організація» означає складову змісту управлінської діяльності щодо впорядкування певних суспільних відносин (об'єктів управління), раціональної побудови органів (апарату) управління (суб'єктів управління), а також системи управління в цілому як сукупності відповідних управлінських елементів, що перебувають у відношеннях та зв'язках між собою і утворюють органічну цілісність, єдність; 4) вид соціального утворення, сукупність людей, їх груп, формально чи неформально об'єднаних для спільної діяльності, реалізації у межах певної структури відповідної програми або цілей, розв'язання певних завдань на основі спільності інтересів та законодавчо або іншим чином встановлених правил і процедур (громадянська організація, профспілкова організація, релігійна організація, благодійна організація, комерційна організація тощо); 5) Установа, що покликана ви-

конувати задані функції, розв'язувати певне коло завдань у рамках відповідної структури (банк, школа тощо); 6) постійне або тимчасове об'єднання, союз держав (країн) для реалізації спільних цілей, завдань, інтересів [14, с. 294].

Враховуючи наведені вище визначення понять «організація», «організовувати», можна дійти висновку, що «організаційна діяльність», у кожному разі, пов'язана із впорядкуванням тієї чи іншої системи, регулюванням її діяльності, тобто з управлінням у широкому значенні цього поняття. Отже, за своєю суттю організаційні відносини є, певною мірою, відносинами управлінськими. Останні значною мірою ґрунтуються на підпорядкуванні одного їхнього учасника іншому і нерідко регулюються нормами публічно-правових галузей законодавства.

Разом із тим, управлінські відносини у широкому значенні слова не виключають, а навпаки допускають існування й цивільних відносин, частина яких може бути спрямована на впорядкування, організацію інших цивільних відносин. До таких цивільних організаційних відносин, зокрема, належать різноманітні цивільно-правові форми, пов'язані безпосередньо із господарською діяльністю (відносини поставки, підряду на капітальне будівництво тощо), пов'язані з корпоративними відносинами, делегуванням повноважень (наприклад, при представництві), реалізацією фізичними особами деяких майнових прав (наприклад, спадкування) тощо.

Для названих відносин характерними є наступні властивості:

1) вони є організаційними, оскільки, виникаючи на підставі державних нормативних приписів, вони, разом із тим, самі виконують організуючу, впорядковуючу роль;

2) вони є цивільними, оскільки мають змістом суспільні зв'язки, спрямовані на впорядкування майнових та інших прав і обов'язків учасників цивільних відносин. Тому вони можуть бути врегульовані нормами цивільного законодавства;

3) вони не є самодостатніми, а «обслуговують» інші, основні цивільні відносини, виступаючи засобом упорядкування останніх. При цьому зазначений зв'язок організаційних цивільних відносин з іншими цивільними відносинами може мати неоднакове значення і неоднакову конкретну спрямованість залежно від того, про який конкретний етап у розвитку майнових або особистих немайнових цивільних відносин йдеться;

4) зв'язок організаційних цивільних відносин з іншими цивільними відносинами за своїм змістом може бути неоднаковим. У одних випадках організаційні відносини (правовідносини) ви-

ступають як своєрідна організаційна передумова формування, зміни або припинення того чи іншого цивільно-правового зв'язку суб'єктів, в інших – організаційно-правові відносини є одним з елементів цивільних правовідносин, які вже існують [15, с. 123];

5) вони за своєю суттю є регулятивними і у деяких випадках (наприклад, у процесі організації господарської діяльності, підприємництва та ін.) «перетинаються» з відносинами державного управління;

6) специфічними є підстави виникнення організаційних цивільних відносин. Хоча у деяких випадках вони виникають на підставі договору або у процесі його виконання, але більш властивими для їхнього виникнення, зміни або припинення є такі підстави як публічний акт (акт управління, адміністративний акт тощо). Крім того, це може бути односторонній правочин «ініціативного» учасника цивільних відносин (наприклад, спадкодавця-заповідача, заповіт якого є підставою виникнення певних спадкових правовідносин у майбутньому).

З урахуванням викладеного організаційні цивільні правовідносини можна визначити як специфічні цивільні правовідносини, що забезпечують упорядкування інших цивільних відносин шляхом організаційних зусиль суб'єктів цивільних відносин, делегування ними власних прав та обов'язків з метою створення передумов для виникнення інших цивільних прав та обов'язків тощо.

Однак характеристика організаційних цивільних правовідносин не може бути достатньо повною без їхньої класифікації та хоча б побіжного аналізу окремих їх видів.

Класифікація організаційних цивільних правовідносин може провадитися за різними критеріями. Так, залежно від підстав виникнення організаційні цивільні правовідносини можуть бути поділені на:

1) ті, що виникають з публічних актів (насамперед, з акту управління або адміністративного акту; безпосередньо з приписів акту законодавства; з акту суду тощо, розпорядження Кабінету Міністрів про передання майна від однієї державної організації іншій; рішення органу опіки та піклування про призначення опікуна або піклувальника; припис закону стосовно того, що батьки мають повноваження представляти малолітніх дітей; рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою або померлою тощо);

2) ті, що виникають з актів суб'єктів приватного права. Це може бути односторонній правочин «ініціативного» учасника цивільних відносин (наприклад, видача довіреності, яка містить вказівку на повноваження представника, тощо).

Це може бути також цивільно-правовий договір: як спеціальний договір (наприклад, попередній договір – ст. 635 ЦК), так і будь-який договір цивільного права у процесі виконання якого сторони мають право контролю (наприклад, замовник у договорі підряду має право у будь-який час перевіряти хід і якість роботи – ст. 849 ЦК), повинні виконувати інформаційні обов'язки (наприклад, підрядник зобов'язаний попередити замовника про певні обставини, що можуть вплинути на виконання роботи – ст. 847 ЦК).

Залежно від засобів, за допомогою яких здійснюється регулювання (точніше у залежності від співвідношення в них диспозитивних та імперативних елементів) можливим є поділ організаційних цивільних правовідносин на:

1) імперативні організаційні цивільні правовідносини. Характеризуються наявністю елементів державного регулювання (управління). Як правило, одним з учасників таких відносин є владний суб'єкт (державний орган, орган управління тощо). Імперативні організаційні цивільні правовідносини виконують роль передумов виникнення, зміни, припинення інших цивільних правовідносин, а іноді й роль засобу контролю за належною реалізацією цивільних прав та обов'язків (державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності, призначення опікуна, піклувальника, реєстрація шлюбу тощо). Воля учасників цивільних правовідносин має значення лише у межах, визначених актами законодавства. Так, на перший погляд, державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності регулюється нормами адміністративного законодавства, однак відповідні норми містяться і в цивільному законодавстві, а власне державна реєстрація є елементом процедури створення юридичних осіб приватного права і передумовою виникнення у них правосуб'єктності. Тому відносити ці відносини до сфери дії адміністративного права є невірним;

2) диспозитивні організаційні цивільні правовідносини. Характеризуються переважанням ініціативи та волі учасників цивільних правовідносин. Є засобами забезпечення реалізації цивільних прав та обов'язків. Виконують роль важеля перерозподілу прав та обов'язків учасників цивільних правовідносин, організації умов для їх більш ефективної реалізації (такі, що делегують права та обов'язки, тощо).

Залежно від сфери застосування організаційні цивільні правовідносини можуть бути поділені на:

1) ті, що виникають у сфері звичайного цивільного обороту (до таких правовідносин належать організаційні відносини, пов'язані з укладенням, зміною та виконанням договору; спадкуванням; порядком відшкодування шкоди тощо);

2) ті, що виникають у сфері господарського обороту (до таких правовідносин належать відносини, пов'язані зі створенням та реєстрацією суб'єктів підприємницької діяльності; корпоративні правовідносини у господарських товариствах тощо);

3) ті, що виникають у сфері сімейних відносин (до таких правовідносин належать відносини, пов'язані з реєстрацією актів цивільного стану; встановленням опіки або піклування; усиновленням тощо);

4) ті, що виникають у сферах дії інших галузей законодавства (земельного, житлового, екологічного тощо), де разом із тим має місце субсидіарне застосування норм цивільного законодавства (до них належать відносини, пов'язані зі здійсненням права власності на земельні ділянки; іпотекою земельних ділянок; користуванням жилими приміщеннями; застосуванням цивільно-правової відповідальності за порушення у відповідній галузі тощо).

Залежно від етапу розвитку цивільних відносин серед організаційних цивільних правовідносин можна розрізнити:

1) ті, що виникають до встановлення конкретних цивільних прав та обов'язків (до таких правовідносин належать відносини, пов'язані з процесом укладення договорів, з процесом надання повноважень при представництві, з процесом реєстрації шлюбу, з процесом складання заповіту тощо);

2) ті, що виникають вже за наявності конкретних цивільних прав та обов'язків (до таких правовідносин належать відносини, пов'язані зі здійсненням повноваження представника; відносини, пов'язані зі здійсненням прав учасниками цивільного-правового договору; відносини, пов'язані зі здійсненням права на отримання спадщини; відносини, пов'язані зі здійсненням опіки та піклування, тощо).

Залежно від їх змісту та спрямованості організаційних зусиль можливе виокремлення таких видів цивільних організаційних правовідносин:

1) організаційно-передумовні (утворюючі). Характеризуються тим, що в результаті становлення та реалізації цих відносин відбувається утворення, а у певних випадках і наступний розвиток правовідносин майнових (наприклад, відносини, що виникають з організаційних домовленостей між транспортними організаціями та клієнтами (навігаційний договір, договори централізованого перевезення вантажів, спеціальні договори авіатransпортних організацій тощо);

2) організаційно-делегуючі відносини. Характеризуються тим, що шляхом реалізації вказаних відносин відбувається наділення певними повно-

важеннями одних осіб на здійснення певного роду дій від імені інших, тобто відбувається делегування повноважень (наприклад, організаційно-правові відносини з обрання керівного органу недержавної організації, відносини з видачі та відкликання довіреності тощо);

3) організаційно-контрольні відносини. Характеризуються тим, що права, які вони містять, дають можливість одному суб'єкту цивільного права контролювати іншого, який перебуває з першим у певних цивільних правовідносинах (наприклад, право замовника контролювати якість робіт, що виконуються підрядником, тощо);

4) організаційно-інформаційні відносини, суть яких полягає в тому, що внаслідок їхнього існування учасники цивільного майнового правового від-

ношення зобов'язані обмінюватися певного роду інформацією (наприклад, обов'язок наймодавця попередити наймача про виселення, обов'язок повіреного повідомити довірителя про необхідність відступу від його вказівок тощо) [16, с. 163-164].

Разом із тим, варто зауважити, що у юридичному побуті реальні правовідносини містять ознаки різних згаданих вище типів.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що, хоча цивільні організаційні правовідносини можуть виникати на підставі різних юридичних фактів цивільного права (як публічних актів, так і одностороннього правочину, договору тощо), однак найбільш специфічною підставою їх виникнення є акт управління, котрий має характер застосування права як однієї із форм його реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харитоновна Е. И. Гражданские правоотношения интеллектуальной собственности, возникающие в результате творчества (концептуальные основы) : моногр. / Е. И. Харитоновна. — 2-е изд., перераб. и доп. — О. : Фенікс, — 2012.
2. Кикоть Г. Проблема класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права / Г. Кикоть // Право України. — 2003. — № 7.
3. Исаков В. Б. Фактический (юридический) состав в механизме правового регулирования : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / В. Б. Исаков. — Свердловск, 1975.
4. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. — К. : Юрінком Інтер, 2002.
5. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч. / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003.
6. Административное право : учебн. / под ред. Ю. М. Козлова, Л. Л. Попова. — М., 1999.
7. Васильев А. С. Административное право Украины (общая часть) : учеб. пособие. / А. С. Васильев. — Х. : Одиссей, 2001.
8. Манохин В. М. Российское административное право : учебн. / В. М. Манохин, Ю. С. Адушкин, З. А. Багтшаев. — М., 1996.
9. Демин А. А. Административное право Российской Федерации : учеб. пособие. / А. А. Демин. — М. : Зерцало-М, 2002.
10. Адміністративне право України : підруч. / за заг. ред. С. В. Ківалова. — Одеса : Юридична література. — 2003.
11. Харитоновна О. І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії) : моногр. / О. І. Харитоновна. — Одеса : Юридична література, 2004.
12. Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права / С. Н. Братусь. — М. : Госюриздат, 1963.
13. Красавчиков О. А. Гражданские организационно-правовые отношения / О. А. Красавчиков // Советское государство и право. — 1966. — № 10. — С. 50 — 57.
14. Кубко Є. Б. Організація / Є. Б. Кубко, В. П. Нагребельний // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К. : Українська енциклопедія. — Т. 4. — 2002. — С. 294 — 295.
15. Красавчиков О. А. Гражданские организационно-правовые отношения / О. А. Красавчиков // Антология уральской цивилистики. 1925 — 1989 : сб. статей. — М. : Статут. — 2001.

АНОТАЦІЯ

Харитоновна О.І. Особливості акту управління як підстави виникнення цивільних правовідносин. — Стаття.

Стаття присвячена встановленню особливостей акту управління як підстави виникнення (припинення, трансформації) цивільних правовідносин. Зроблено висновок, що найбільш специфічною підставою виникнення цивільних організаційних правовідносин є акт управління, який має характер застосування права як однієї із форм його реалізації.

Ключові слова: акт управління, організаційні цивільні правовідносини, підстави виникнення, публічний акт, нормативний акт.

АННОТАЦИЯ

Харитоновна Е.И. Особенности акта управления как основания возникновения гражданских правоотношений. — Статья.

Статья посвящена установлению особенностей акта управления как основания возникновения (прекращения, трансформации) гражданских правоотношений. Сделан вывод, что наиболее специфическим основанием возникновения гражданских организационных правоотношений является акт управления, имеющий характер применения права как одна из форм его реализации.

Ключевые слова: акт управления, организационные гражданские правоотношения, основания возникновения, публичный акт, нормативный акт.

SUMMARY

Kharitonova E.I. The features act as managing grounds of civil relations. — Article.

The article is devoted to establishing management features act as a basis of (termination, transformation) civil relations. It was concluded that the most specific grounds of civil organizational relationships is the act of governance that has character cancer SAG it van suing great vaafnot deemed as a form and the realition.

Keywords: act of governance, organizational civil legal, grounds of, a public act, regulation.